

Het zevende wereldcongres van de International Economic Association

DRS. H. K. VAN EGMOND *

De International Economic Association (IEA) is de wereldwijde organisatie van nationale associaties van economen. Eens in de drie jaar wordt een wereldcongres georganiseerd ter bespreking van een aantal actuele economische onderwerpen. Het zevende congres van de IEA vond plaats te Madrid van 5 t/m 9 september jl. Ditmaal was het thema „Structurele verandering, economische interdependentie, en de ontwikkeling van de wereldeconomie”.

Het congres werd bijgewoond door ca. 1.300 economen. Meer dan de helft van de deelnemers was uit Spanje afkomstig, terwijl daarnaast een rijke verscheidenheid aan nationaliteiten uit alle werelddelen viel te constateren. Dit laatste was belangrijk voor de vele discussies waarin de mondiale interdependenties tussen Oost/West en Noord/Zuid aan de orde kwamen. De gemeenschappelijke wetenschappelijke achtergrond voorkwam overigens niet dat in veel inleidingen en discussies ideologische en politieke waarde-oordelen een belangrijke rol speelden. Een werkelijke dialoog tussen deelnemers uit de verschillende blokken over fundamentele vraagstukken die thans voor de wereldeconomie van belang zijn, vond nauwelijks plaats. Dit neemt niet weg dat het kennisnemen van de verschillende standpunten nuttig was, terwijl daarnaast in vele gespecialiseerde sessies belangwekkende analyses en discussies over deelonderwerpen plaatsvonden.

Alvorens in te gaan op de onderwerpen die op het congres aan de orde zijn geweest, dient nog te worden vermeld dat een aantal thema's als rode draden door analyses en discussies liepen. Dit betrof in het bijzonder:

- de schuldenpositie van ontwikkelingslanden en de noodzaak van hervorming van het internationale monetaire systeem;
- de wens om te komen tot een Nieuwe Internationale Economische Orde;
- de nadelige economische gevolgen van de bewapeningswedloop, vooral voor de ontwikkelingslanden;
- de rol van de transnationale ondernemingen.

Kenmerkend bij deze thema's was dat de rol van het Westen (regeringen, bankwezen, transnationale ondernemingen) veelal als destabiliserend en onaanvaardbaar werd ge-

kwalificeerd. De voornaamste bijdrage aan structurele hervormingen in de wereldeconomie zou dan ook volgens vele sprekers van het Westen moeten komen. Helaas beperkten zij zich meestal slechts tot algemene uitspraken en vond een werkelijke discussie nauwelijks plaats.

Algemene inleidingen

In de algemene inleidingen op het congres-thema werd de nadruk gelegd op de sterk toegenomen onderlinge afhankelijkheid tussen economieën. Tijdens de huidige economische crisis heeft dit laatste zich duidelijk gemanifesteerd. Als hoofdoorzaken van deze crisis werden genoemd:

- de tweede oliecrisis van 1979/1980 en de beleidsreactie daarop in het Westen, waarbij de VS een overheersende rol speelden;
- het sterk opkomende protectionisme dat export vanuit ontwikkelingslanden bemoeilijkt en daardoor het vermogen van die landen tot het betalen van rente en aflossing op hun schulden vermindert („Protectionism became patriotic”, Lewis, Princeton VS);
- grote instabiliteit in het internationaal geld- en kapitaalverkeer als weerspiegeling van het gebrek aan onderlinge coördinatie van economisch beleid tussen landen;
- het frustreren van aanpassing („positive adjustment”) van het produktie-apparaat door nationale steunregelingen;
- het in vele landen ontbreken van een beleid gericht op het verlagen van de marginale arbeidskosten, op het doorbreken van het „sociaal oligopolie” van werknemers/werkgevers (Lesourme), en op het wegnemen van inflatieverwachtingen.

Gepleit werd voor maatregelen in de industriële landen die bovenvermelde knelpunten zouden wegnemen en de economische groei zouden stimuleren. Bij ontbreken hiervan zouden de vooruitzichten voor de wereldeconomie somber zijn en zou zelfs het gevaar van een deflatoire spiraal dreigen. Beleid zou onderling moeten worden afgestemd tussen landen, ten einde te voorkomen dat de betalingsbalans voor vele landen een

sterk beperkende factor voor nationaal beleid zou blijven. Verder zouden internationale organisaties dienen te worden versterkt en hun beleid meer ten faveure van ontwikkelingslanden moeten voeren. Een der sprekers (Rojo, Spanje) vatte het als volgt samen „... what the world needs ... is a combination of less of Keynes at home and somewhat less of Smith abroad.”

In een paneldiscussie met o.a. Giersch (Kiel), Modigliani (MIT), Bogomolev (Sovjetunie) en Waelbroeck (België) kwam het thema van de vooruitzichten voor de wereldeconomie meer specifiek aan de orde. Vooral Giersch stelde dat de huidige opleving sterk wordt bepaald door een groei van de particuliere consumptie en de woningbouw. Een opleving van de bedrijfsinvesteringen, die nodig is voor een duurzaam herstel, wordt geremd door de hoge reële rentestand.

Benadrukt werd de noodzaak van vermindering van financieringstekorten van overheden. Tegelijkertijd zou echter meer aandacht moeten worden besteed aan de aanbodzijde, o.a. door het verminderen van subsidies, van rigiditeiten op de arbeidsmarkt, en van protectionisme. Tevens werd gepleit voor een inkomensbeleid dat eventueel gecombineerd zou kunnen worden met winstdeling. De ontwikkelingslanden zouden er baat bij hebben zich open te stellen voor de internationale markt (Balassa). Zonder bovengenoemde maatregelen zou er groot gevaar bestaan, aldus Giersch, dat na enkele jaren een nog diepere economische recessie dan de huidige zal plaatsvinden. Hij deed dan ook een beroep op de aanwezigen om bij hun regeringen sterk aan te dringen op doorvoering van zulk een beleid en op afstemming daarvan tussen landen.

Gespecialiseerde sessies

Het interessantste deel van het congres bestond uit sessies waar deelonderwerpen aan de orde kwamen. Van de voornaamste hiervan volgt een samenvatting, zij het dat het grote aantal bijdragen en simultane sessies tot een subjectieve weergave dwingt. Voor hen die over bepaalde onderwerpen meer willen weten wordt verwezen naar de te verschijnen gebundelde publikatie van de congresbijdragen.

Determinanten en implicaties van economische interdependentie. Dit onderwerp werd behandeld op basis van interessante bijdragen van o.a. Hirsch (Universiteit van Tel Aviv), Behrmann (Universiteit van North Carolina) en Streeten. Gesignaleerd werd o.m. dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden van economische integratie naar onderlinge afhankelijkheid als gevolg van het toenemende pluriforme karakter van de wereldeconomie. De „visible hand” (overheden, transnationale ondernemingen) en de „invisible hand” (marktcrachten) dreigen daardoor meer en meer in conflict te geraken. Hierbij merkte Dunning (Universiteit van Reading) overigens op dat transnationale ondernemingen een gunstiger invloed uitoe-

* Senior economist, Unilever NV.

fenen dan interventies in het handelsverkeer door regeringen. Hoewel er geen unanimititeit bestond over de mogelijkheden om op verantwoorde wijze de „visible hand” te hantieren, werd er sterk voor gepleit om overheidsingrijpen complementair te doen zijn aan de werking van marktkrachten in plaats van contrair. Tenzij de overheden, die vaak optreden als oligopolisten en strategische doeleinden nastreven, hun beleid zouden wijzigen, zou de wereldwijde interdependentie steeds meer gefrustreerd worden.

Groei, inflatie en werkgelegenheid. Hierbij kwam de vraag aan de orde of terugkeer naar duurzame economische groei mogelijk is. Voor duurzaam herstel zou volgens Klein (NBER, VS) een gecoördineerd stimuleringsbeleid nodig zijn. Dit zou mogelijk zijn zonder een opleving van de inflatie, zoals simulaties met het LINK-model aantonen. Zulk een stimulerend beleid zou overigens gepaard dienen te gaan met een terugdringen van protectionisme. Opvallend was dat o.m. door Klein werd gesteld dat coördinatie van economisch beleid slechts gehandhaafd diende te worden tot het moment dat de wereldeconomie terug is op haar potentiële groeitempo. Daarna zou coördinatie zelfs overrechten kunnen werken. Hickman (Stanford Universiteit, VS) was gematigd optimistisch over de lange-termijnvooruitzichten voor economische groei in de VS (reële groei van het bruto nationaal product van 2,6% per jaar in de periode 1984-1989). Deze verwachting is o.m. gebaseerd op een arbeidsproductiviteitsstijging van slechts 1% per jaar — gelijk aan de ontwikkeling in de periode 1973-1979. Hickman vermeldde overigens dat de mate van technologische vooruitgang de grootste onzekerheidsfactor in de raming was. Directe stimulansen voor investeringen werden door hem als een effectief beleidsinstrument bestempeld om de economische groei te versnellen tot het potentiële groeitempo („... direct investment incentives can raise the growth rate temporarily as the economy adjusts to a higher growth path through capital deepening”). In dit verband wees Modigliani (MIT) overigens op het gevaar van rentestijging indien de besparingen niet zouden toenemen. Een interessante bijdrage werd geleverd door Krelle (Universiteit van Bonn). Hij toonde met behulp van een model aan dat het mogelijk is om op lange termijn de economische groei te handhaven, zelfs bij een eindige hoeveelheid grondstoffen. Voorwaarde daarvoor is onder meer een afnemende bevolkingsgroei. Tevens toonde het model aan dat internationale handels- en kapitaalstromen in de meeste gevallen gunstige economische effecten hebben.

Structurele aanpassing in geïndustrialiseerde landen. In deze sessie was de aandacht gericht op de gunstige economische werking van financiële prikkels en de afwezigheid van protectionistische maatregelen, zowel aan de grens als indirect via overheidssteun aan bedrijven. Balassa (Johns Hopkins Universiteit, V.S.) benadrukte de voordelen die de NIC's („newly industrializing countries”) hebben verkregen door hun bewust beleid tot integratie in de wereldeconomie. Zelfs de NIC's met een hoge schuldenlast (b.v. Zuid-Korea) zouden de problemen beter de baas kunnen dan meer protectionistisch ingestel-

de ontwikkelingslanden. Deze stelling zou overigens volgens andere sprekers voor Zuid-Amerika niet opgaan. Het Westen heeft volgens onderzoek van Balassa van de NIC's meer voordeel dan nadeel; slechts in een enkele sector (confectie) zou sprake zijn van een netto negatief effect voor het Westen. De nadelen van rigiditeiten als gevolg van overheidsinterventie, b.v. via steun aan bedrijven, en van rigiditeiten op de arbeidsmarkt werden breed uitgemeten. Vooral Waelbroeck (België) wees op de grote mate van overheidsinterventie in vele sectoren van de EG (landbouw, staal, scheepsbouw enz.), waardoor aanpassing wordt vertraagd en protectionisme wordt bevorderd. Ten aanzien van de arbeidsmarkt pleitte hij in aansluiting op Lesourne („sociaal oligopolie”) voor vergroting van de flexibiliteit (o.a. ten aanzien van ontslag) en van mobiliteit, en voor een groter risicobesef (b.v. loondaling in geval van overheids subsidie aan bedrijven). Ook de „markt” voor ondernemers zou flexibeler moeten worden, onder meer door een belastingstelsel dat initiatief stimuleert.

Invloed van externe schokken op planeconomieën en markteconomieën. In de bijdragen en de discussie werden tal van overeenkomsten gesignaleerd in de wijze waarop planeconomieën en markteconomieën beïnvloed werden door externe schokken (b.v. de olieprijsverhogingen). Door Balassa en Tyson (California Universiteit) werd geconstateerd dat planeconomieën, zoals Hongarije en Joegoslavië, op dezelfde wijze hebben gereageerd op een verslechtering van hun ruilvoet en daling van hun export als vele „inward-oriented NIC's”. Een toenemend beroep op buitenlandse leningen werd niet aangewend voor het verhogen van de productiviteit en het verbeteren van de exportpositie maar voor het handhaven van de groei van de binnenlandse vraag. Uiteindelijk was een scherpe ommekeer naar restrictief economisch beleid onvermijdelijk. „Outward-oriented NIC's” zouden er daarentegen in geslaagd zijn om een sterk restrictief beleid te vermijden. Balassa concludeerde dan ook dat „outward-orientation” superieur is aan „inward-orientation”, onafhankelijk van het sociale systeem. Dit laatste zou o.m. ondersteund worden door recente beleidswijzigingen in Hongarije die bedoeld zijn om de „outward-orientation” te vergroten.

Ontwikkelingslanden in een interdependente wereld. De bespreking van dit onderwerp leverde weinig nieuws op. Uiteraard werd voortgeborduurd op het belang van een verdere integratie van ontwikkelingslanden in de wereldeconomie, zonder welke de vooruitzichten voor deze landen zeer somber zouden zijn. Chenery hekelde de ideologische strijd rond vraagstukken die met ontwikkelingseconomie samenhangen en pleitte voor meer objectieve analyse.

Het internationale monetair systeem. De schulden crisis in vele ontwikkelingslanden was het voornaamste onderwerp van gesprek. Door deelnemers uit ontwikkelingslanden werd de schuld van de huidige situatie toegeschreven aan de geïndustrialiseerde landen en de ruime kredietverlening door het internationale bankwezen. Voorwaarden verbonden aan herfinancieringsregelingen

would de desbetreffende landen in staat moeten stellen om hun groeitempo te handhaven en binnenlandse politieke en sociale problemen te voorkomen. Op dergelijke uitlatingen werd in de discussies door congresdeelnemers uit het Westen nauwelijks ingegaan. Wel werd in een andere sessie („Prospects for capital supply”) benadrukt dat een debiteurenkartel, of zelfs het niet meer erkennen van schulden, in het nadeel van de ontwikkelingslanden zelf zou zijn. Veel aandacht was er voor een hervorming van het IMF; ook hier kwamen de bekende eisen naar voren, zoals soepeler voorwaarden ten gunste van ontwikkelingslanden, een sterke uitbreiding van de rol van SDR's (incl. de „link”), en betere compensatiefaciliteiten voor grondstofexporterende ontwikkelingslanden. Tevens zou bij aanpassing van onevenwichtige betalingssituaties de last meer op landen met een betalingsbalansoverschot dienen te liggen dan thans het geval is.

De wereldvoedselsituatie en vooruitzichten. Ondanks een gematigd optimisme over de wereldvoedselvoorziening op lange termijn kwam herhaaldelijk naar voren dat vele ontwikkelingslanden grote moeilijkheden zouden blijven ondervinden, zowel als gevolg van onvolkomendheden in de binnenlandse voedselverdeling als van internationale ontwikkelingen. Vele ontwikkelingslanden zouden voor hun voedselvoorziening niet kunnen vertrouwen op de wereldmarkt wegens grote schommelingen in de beschikbaarheid en in prijzen; dit laatste mede in het licht van chronische tekorten aan buitenlandse deviezen in vele ontwikkelingslanden. Voedselhulp werd in dit verband als niet effectief beschreven; wijzigingen in deze wijze van hulpverlening werden bepleit, vooral om te voorkomen dat de hulp als politiek instrument wordt gebruikt. Verder werd gewezen op de toenemende instabiliteit op de wereldmarkt en de grote invloed van transnationale ondernemingen. Prof. Linneman constateerde onder meer dat verder onderzoek nodig is naar de wijze waarop deze instabiliteit kan worden verminderd.

Economische aspecten van alternatieve energiebronnen. Op dit terrein is het, door het vele werk dat al is verricht, moeilijk om met nieuwe inzichten te komen. Hoewel interessant materiaal werd aangedragen bleven de conclusies dan ook binnen de grenzen van de „conventional wisdom”, zoals de toenemende samenhang tussen de prijs van energie uit verschillende bronnen, de voordelen van energiebesparing ten opzichte van het ontwikkelen van nieuwe energiebronnen, en de noodzaak van een energiebeleid dat gericht is op de lange termijn. Er was weinig oppositie tegen overheidsinterventie op energiegebied; de keuze is tussen „imperfect markets” en „imperfect governments”. Voor ontwikkelingslanden werd de noodzaak van meer kleinschalige energie-opwekking benadrukt.

Processen van economische integratie. Geconstateerd werd dat de conclusies over dit onderwerp weinig verschilde van die op vorige congressen. Vermelding verdient de bijdrage van Pelkmans (The Community's vivid core; Integration processes in product markets). Hierin komt vooral het proces van specialisatie in intra-industriële leveringen binnen de EG aan de orde. Zulke processen

zouden door de totstandkoming van de douane-unie zijn bevorderd. Een verdere specialisatie zou mogelijk zijn bij het wegnemen van bestaande belemmeringen voor intra-EG-handel. Terecht constateerde Pelkmans verder dat er te weinig aandacht wordt gewijd aan de reactie van ondernemingen op de douane-unie en de relatie tussen integratie van markten en investeringen in het buitenland.

Nationale overheden en transnationale ondernemingen. In tegenstelling tot tal van andere sessies waar de nadelen van transnationale ondernemingen (TNC's) breed werden uitgemeten, kenmerkten de bijdragen en discussies zich in deze sessie door een grote mate van evenwichtigheid. Lall (Oxford Universiteit) belichtte in een interessante case-studie over India de onderlinge samenhang van verschillende vormen van overdracht van technologie via TNC's. Pogingen van ontwikkelingslanden om slechts onderdelen hiervan te accepteren leiden tot hoge „social costs”. Volgens Lall kan de aanwezigheid van TNC's bijdragen tot een versnelde technologische vooruitgang bij „infant industries”. Michalet (Universiteit van Paris-Nanterre) behandelde o.m. de vraag of in de jaren tachtig de TNC's er in zouden slagen om, zoals gedurende de jaren zeventig, sneller te groeien en een hogere winst te behalen dan het bedrijfsleven als geheel. Michalet meende dat dit bij een voortduren van de huidige crisis in de wereld-economie niet het geval zal zijn. Ten slotte gaf een gedegen bijdrage van Vernon (Harvard, VS) een goed zicht op de fundamentele oorzaken van de langzame vooruitgang op het gebied van internationale gedragscodes voor TNC's. Aan de basis hiervan liggen, aldus Vernon, tegengestelde belangen van de hierbij betrokken landen.

Theoretische aspecten van veranderingen in produktiestructuren. Tijdens deze sessie kwam een aantal interessante bijdragen aan de orde. Eén daarvan was een poging van Borpujari (IMF) om op grond van een analyse van consumptiepatronen in 34 landen en 158 categorieën goederen en diensten conclusies te trekken omtrent wijzigingen in de produktiestructuur. Hierbij werd voortgebouwd op de herformulering door Pasinetti van het Becher-principe. Borpujari concludeerde dat de Wet van Engel en de produktiviteitsontwikkeling fundamentele factoren zijn voor de bepaling van de produktiestructuur van een economie. De invloed van prijsbewegingen zou wijzigingen in de produktiestructuur slechts in beperkte mate kunnen versnellen of afremmen. In andere bijdragen werd sterk voortgebouwd op het begrip „creative destruction” (Schumpeter). Hierbij kwam o.m. naar voren dat bij zeer snelle structurele wijzigingen overheden gedwongen kunnen worden om in te grijpen. Interessant was een bijdrage van Metcalfe en Gibbons (Manchester Universiteit) getiteld „On the economics of structural change and the evolution of technology”. Hierin werd getracht om, in de traditie van Schumpeter, de processen en stimulansen te beschrijven die leiden tot introductie van nieuwe technologie en het proces van verbreiding van technologie over verschillende bedrijfstakken, waaronder ook de „post innovation” en de interactie tussen bedrijfstakken. In de discussie

werd geconstateerd, o.a. door Lombardini, dat technologische vooruitgang niet goed kan worden geanalyseerd met behulp van evenwichtsmodellen wegens de snelle wijzigingen in marktstructuren.

In enkele andere sessies werd veel aandacht gegeven aan de invloed op bedrijfstakken als gevolg van structurele veranderingen en aan de micro-economische aspecten van „adjustment”. De onderwerpen liepen uiteen van „Consumers Reaction to the Brazilian Proalcool Program” tot „Industrial Restructuring in Singapore”. Tal van interessante bijdragen kwamen ter sprake maar een beschrijving zou de omvang van dit verslag te buiten gaan. Vermeld wordt slechts dat Didier (Ecole Polytechnique, Parijs) in zijn bijdrage (Micro-initiatives et régulation macroéconomique dans les pays industrialisés) tot de conclusie kwam dat kleine productie-eenheden thans nog steeds werkgelegenheid scheppen en dat de grote flexibiliteit in hun personeelsbeleid één der sleutelfactoren is in de huidige structurele aanpassingen.

Economische aspecten van de bewapeningsindustrie. Tijdens het congres werd vele malen gewezen op de economische nadelen, in het bijzonder voor ontwikkelingslanden, van de bewapeningswedloop. Zelfs ontdaan van de ideologische inhoud die aan zulke uitspraken veelal werd meegegeven, was de bezorgdheid over de huidige ontwikkeling groot. Er werd tevens op gewezen dat de houding van de economen op dit terrein tot nu toe nogal passief is geweest, dit in tegenstelling tot b.v. de opstelling van natuurwetenschappers. Een en ander leidde tot een initiatief voor het oprichten van een International Defense Economics Association; belangstellenden kunnen zich in verbinding stellen met prof. C. Schmidt (Université Paris IX-Dauphine, Place de Lattre de Tassigny, 75016 Parijs). De bijdragen voor het congres omvatten o.m. een interessante studie van Hartley „The evaluation of efficiency in armsindustries” (York Universiteit) en een poging van Intriligator (Universiteit van California) om speltheorie toe te passen op wapenindustrie enerzijds en het internationale veiligheidssysteem anderzijds. Deze laatste bijdrage bleef overigens te veel in de theorie steken.

Conclusies

Op het zevende wereldcongres van de IEA zijn weinig opzienbare nieuwe ontwikkelingen in de economische wetenschap naar voren gekomen. Het zeer breed samengestelde programma gaf echter alle gelegenheid om op vele terreinen van de laatste stand van zaken kennis te nemen.

Ondanks een ondertoon van optimisme over de perspectieven voor de wereld-economie overheerste twijfel over de mogelijkheden om binnen korte termijn voldoende gunstige voorwaarden te scheppen voor een terugkeer naar duurzame economische groei, in het bijzonder in West Europa.

Opvallend was dat ideologie in een aantal gevallen zodanig de boventoon voerde dat een dialoog niet mogelijk of zinvol was. Voor de economische wetenschap is dit een slecht teken.

Talrijk waren de oproepen om analyses te

plaatsen in een ruimer kader dan het puur economische. Onderkenning van maatschappelijke verhoudingen en zelfs van geopolitieke verhoudingen zou de bruikbaarheid van de analyses verhogen. Subjectieve waarde-oordelen dreigen dan echter een nog grotere rol te spelen in economiediscussies dan thans reeds het geval is.

Ten slotte: de organisatoren van het congres komt alle lof toe voor hun inspanningen. Voor een volgend congres zou het echter overweging verdienen om in het programma minder onderwerpen in te bouwen in parallel verlopende sessies en om bijdragen van inleiders tijdig voor het congres ter beschikking te stellen.

H. K. van Egmond